

De Eenhoorn, 300 jaar

Korte bewoningsgeschiedenis van een jubilerend monument

C. F. C. G. Boissevain

*Hier jaagt de winthont 't wilt, hier rijt de koets uit spelen,
Hier danst, men banketeert in s'koopmans rijke buurt,
Hier lacht de goude tijt in lieve lustprieëlen,
Die voor geen oorlogh schrickt, noch kiel op klippen stuurt.*

In bovenstaand citaat lezen we iets, dat we steeds weer tegenkomen in de schaarse publicaties over de Beemster. Verwerkt in een gedicht van Vondel, typeert het het buitenleven zoals zich dat in 1644 in deze droogmakerij afspeelde (*De Beemster, voor Karel Looten*, 1644). Toch zou men op het eerste gezicht de indruk krijgen dat het betrekking heeft op de directe omgeving van Amsterdam, het gebied langs de Vecht, het Gooi of het Kennemerland. Doordat er in deze gebieden meer overblijfselen zijn van het buitenleven uit de 17e- en 18e eeuw en omdat in onze tijd die gebieden meer beantwoorden aan onze romantisch-esthetische gevoelens, is dat logisch. Voor wat het begin van de 17e eeuw betreft kan echter gesteld worden, dat het buitenleven in de Beemster belangrijker was dan dat in, bijvoorbeeld, het Vechtgebied. Het oudste overgebleven monument in de Beemster dat ons nog herinnert aan dit verleden, is de boerderij De Eenhoorn, die het jaartal 1682 in haar gevel draagt. Het 300-jarig bestaan is een goede aanleiding om een overzicht van haar geschiedenis te geven.

Het buitenleven in de Beemster

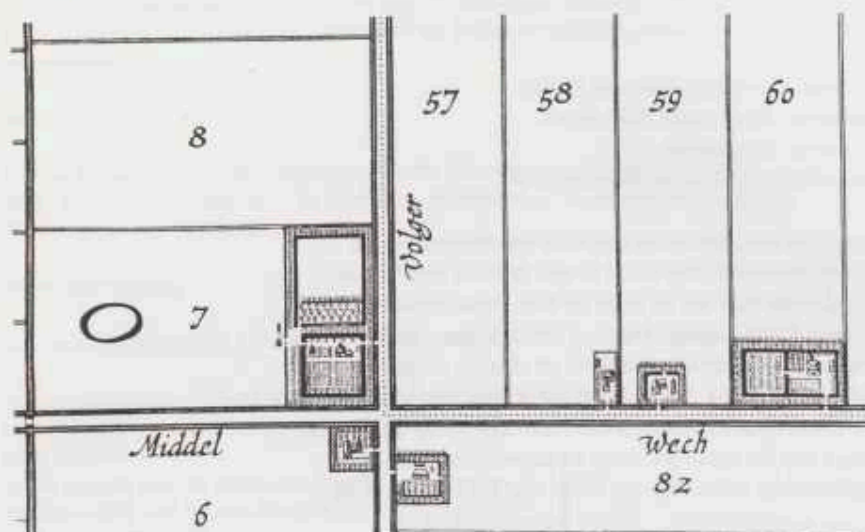
Het proces van kapitaalaccumulatie in de Noordelijke Nederlanden aan het einde van de 16e eeuw dwong de kooplieden ertoe naar vormen van geldbelegging voor langere tijd te zoeken. Amsterdam speelde in dit proces een bijna spreekwoordelijke rol. De mogelijkheden die zich aandienen, waren investeringen in huizen, schepen, aandelen, leningen, land en landaanwinningen. De steeds groter wordende druk op de grond in het verstedelijkte Holland en de grote koopkracht van de consument, gerelateerd aan de stijgende graan- en zuivelprijzen, deed de landprijs stijgen¹. Uitnodigend lag 't gebied van Noord-Holland gereed, dat tot ver in de 16e eeuw nog voor 25% uit water bestond. Dit water had het omringende land meerdere malen geteisterd met overstromingen.

In de Beemster vond men een centraal gelegen waterplas, die qua grootte, diepte en technische mogelijkheden voldeed aan de eisen die toen aan een gemiddelde droogmakerij gesteld konden worden. De initiatiefnemers tot drooglegging van de Beemster kunnen het best gekarakteriseerd worden als Amsterdamse kooplieden – echter steeds minder als zodanig zelf actief – die in korte tijd tot grote rijkdom waren gekomen. Zij bekleedden vaak tevens regenten- of andere bestuursfuncties.

Na de drooglegging in 1612 konden gegadigden gaan dingen naar de te verdelen percelen, die zich kenmerkten door hun rationele verkaveling. Nadat

Voor de totstandkoming van dit artikel ben ik dank verschuldigd aan C.J. Boissevain, M. Boissevain-Bloemen, F. van Dissel en P. de Heer voor de medewerking die zij verleenden.

1 C.F.C.G. Boissevain, *De voorwaarden, aanleiding en oorzaken van de investeringen in de landaanwinningen ten noorden van het IJ rond 1600*, Amsterdam 1980 (Scriptie Sociale en Economische Geschiedenis Vrije Universiteit) p. 35 e.v.

Afb. 1 Kaart van de Beemster (detail) uit 1640.

Hierop is een aardige indruk te verkrijgen van de aard en de kwantiteit van de bebouwing in de Beemster. Op het perceel BK

57 was hiervan echter nog geen sprake.

Gravure door B.F. van Berckenrode en D. van Breen.
Kaartenverzameling Vrije Universiteit Amsterdam.

het land verdeeld was, kon er een naamlijst van 123 ingelanden opgesteld worden, van wie het hoogste percentage uit Amsterdam afkomstig was². Onmiddellijk werden de akkers ingezaaid voor produkten die op dat moment de hoogste marktwaarde hadden. Op den duur bleken de natuurlijke omstandigheden het best geschikt voor grasland waarop veeteelt bedreven werd. In 1640 gebruikte de veestapel bijna de helft van het beschikbare land (3500 morgen of 2800 ha). De rest werd gebruikt voor hooiland (3000 morgen), bouwland (500 morgen), tuinen, erven en beplantingen (800 morgen)³.

In 1614 was er al sprake van, dat er *verscheidene huizen worden getimmerd, die bewoond werden, eensdeels door huislieden, anderdeels door burgers, uit eenige steden van Holland gekomen*...⁴. Rond 1640, de bloeiperiode van de Beemster wat betreft het buitenleven, stonden er 52 herenhuizen, 207 boerenwoningen en 141 burgerhuizen.

De herenhuizen waren min of meer 'volkomen' buitenplaatsen. We hebben hierbij te maken met een deftig woonhuis van enig aanzien, dat zich qua architectuur spiegelde aan de nationale landhuismode. Doordat het veelal met bijgebouwen en muren omsloten was, ontstond op het erf een eenheid met een besloten karakter. Hierdoor konden de *nouveaux riches* zich met hun 'namaak-ridderhofstede' op het platteland een aristocratische glans verschaffen, die aansloot bij de middeleeuwse ridder- en adeldom.

Al rond 1630 zag men... een aantal buitenplaatsen aanleggen, waartoe

2 J. Bouman, *De bedijking, opkomst en bloei van de Beemster*, Purmerend 1857, p. 299.

3 Idem, p. 252.

4 Idem, p. 146.

bereids vele erven of hofsteden afgezonderd, met ruime en diepe grachten of vijvers doorsneden, in singels en lanen, bloemgaarden en moestuinen afgedeeld, en met allerlei plantsoen van boomen en heesters aangelegd waren. Van vele heerenhuizen werden de grondslagen gelegd, waarop weldra zeer fraaije gebouwen verrezen, die met de omringende heerlijke luthoven den nieuwe polder tot sieraad verstrekten⁵ (vgl. afb. 1). Hoewel het buitenplaatskarakter duidelijk op de voorgrond stond, werd er tevens het agrarisch bedrijf uitgeoefend. Tijdens de afwezigheid van de heer buiten het zomerseizoen (20 hielden er vast verblijf en 32 tijdelijk!) voerde een pachter het beheer over het huis en het land. Huizen als Zwaansvliet, Vredeburgh, Jagerslust en Belvliet, voornamelijk aan de Volgerweg gelegen, waren voorbeelden van dit type herenhuis. Geen enkele hiervan is overgebleven.

Het buitenleven langs de Vecht stond, ter vergelijking, in deze periode met 29 buitenplaatsen wat betreft intensiteit op een lager niveau⁶. Het merendeel van de boerenwoningen in de Beemster had een primair agrarisch karakter, maar bood in de vorm van een 'heerschapskamer of -woning' aan de stadse eigenaar de mogelijkheid om in de zomermaanden van het buitenleven te genieten. Hoewel diverse bouwtypen voorkwamen, had het bedrijfsgedeelte veelal de vorm van een stulp. In het geval dat de eigenaar in staat was, om de gevel van het naar de straatkant gerichte woongedeelte nader uit te werken en ornamenteren, gebeurde ook dit volgens de heersende architectonische opvattingen. Een markant voorbeeld hiervan is de hereboerderij De Eenhoorn, gelegen aan de Middenweg op de hoek met de Volgerweg.

BK 57 in de 17e eeuw

Nummer 54 op de lijst van de 123 Beemsteringelanden uit 1612 was de heemraad Jan Hermansz. Hij had de Boven Kavel no. 57 in bezit gekregen. De Amsterdammer Jan Hermansz van Reen ging in 1587 in ondertrouw met Annetje Pauwelsdochter, uit welk huwelijk in 1612 vier kinderen waren geboren⁷. Deze rijke koopman was in 1602 één der oprichters en één der eerste bewindhebbers van de VOC. In 1610 en 1619 vertegenwoordigde hij de Amsterdamse Kamer in de vergadering van de Heren Zeventien. Omstreeks 1600 komt Jan Hermansz in het register van Thesaurieren voor als koper van erven aan de Zwanenburgwal. In 1605 liet hij een dubbel grachtenhuis bouwen aan wat in 1614 de Nieuwmarkt zou worden. In 1606 was zijn adres dan ook *bij de St. Anthoniepoort naast het Beleg van Maastricht*. In 1620 woonde hij hier nog. Door een latere splitsing omvat het pand nu de nummers 20 en 22 (vgl. afb. 2). Op 24 augustus 1623 komen we hem voor het laatst in de archieven tegen. Hij verklaart dan, dat zijn middelen niet groter zijn dan f 60.000. Aefje, het derde kind van Jan Hermansz en getrouwd met Gijsbrecht de Coningh, erfde haar vaders huis aan de Nieuwmarkt en het perceel BK 57. Zowel het huis te Amsterdam als de grond in de Beemster stonden op naam van haar man, die het laatstgenoemde tot in 1628 in zijn beheer had. De uit Hasselt afkomstige Gijsbrecht bezat nog meer in de Beemster, zoals blijkt uit het feit dat hij regelmatig opduikt in transportakten van land en opstallen.

5 Idem, p. 206.

6 W.J. van Tent, *De buitenplaatsen van de Amsterdamse kooplieden in de 17de en 18de eeuw – hun ontstaan en situering*, Amsterdam 1972 (Scriptie Sociale Geografie Vrije Universiteit) p. 13 e.v.

7 Gemeentearchief Amsterdam, Notarieel archief J.F. Bruijningh, 1 okt. 1612.

Afb. 2 Nieuwmarkt 20-22 te Amsterdam in ca 1935.
Foto uit de verzameling Y. Kok.
Historisch-topografische Atlas
Gemeentearchief Amsterdam.

Op 9 maart 1628 kocht de Amsterdamse koopman Dirck Simeij het stuk grond groot 19 morgens 543 roeden. Meteen na de drooglegging had hij ook al elders land in de Beemster verworven. Dit is niet zo verwonderlijk wanneer we beseffen dat hij een neef was van de hoofdingeland en dijkgraaf Dirck van Oss. Dirck Simeij is ook heemraad geweest. Op de lijst met ingelanden komt hij voor als nummer 89 onder de naam Dirck Semeijs. Lang heeft hij niet van zijn nieuwe aanwinst kunnen genieten. In 1629 overleed hij; zijn boedel werd toen verdeeld onder zijn erfgenamen. Onder hen bevonden zich zijn dochter Johanna met haar echtgenoot Hendrik Kuijsten.

Hendrik Kuijsten was afkomstig uit een bekend Brabants geslacht. Leden hiervan bekleedden vooraanstaande posities in onder andere het bestuurlijk en godsdienstig leven der stad 's-Hertogenbosch. Reeds vóór de inname van deze stad in 1629 was Hendrik protestant geworden en tot die datum woonde hij om veiligheidsredenen in het iets noordelijker gelegen Zaltbommel. Hij was eerst op 17 juni 1601 in de St. Janskathedraal te 's-Hertogenbosch getrouwd met Alida van den Bergh, voordat hij op 27 november 1618 te Amsterdam in ondertrouw ging met Johanna Simeij. Hij zou niet lang daarna in Zaltbommel met haar trouwen, van waaruit hij in 1629 naar 's-Hertogenbosch terugkeerde (vgl. afb. 3). Velen kwamen met hem. Het lidmatenboek der Hervormde Gemeente van deze stad bevat een lange lijst van lidmaten, die

Afb. 3 Het wapen van Hendrik Kuijsten.

Uit: R.A. van Zuylen, *Naamlijst en wapenkaart der leden van de regering van 's-Hertogenbosch*, s.l. 1863.

binnengekomen waren met een attestatie van Zaltbommel⁸. In het nieuwe regeringscollege dat in 1629 gevormd werd was Hendrik president-schepen. Nadien wordt hij nog acht maal als schepen vermeld tussen 1630 en 1644⁹. Het is dan ook aannemelijk dat Johanna en hij hun nieuwe stuk land in de Beemster niet vaak bezocht hebben. Het bebouwen van de grond lieten ze aan een pachter over. In 1658 was dat Dirck Jansz Wagenmaecker. Deze landbouwer kon in dit jaar zijn pacht niet meer betalen. Op 19 november droeg hij al zijn eigendommen over aan Johanna Simeij, die inmiddels weduwe was geworden. Het over te dragen bezit bestond uit zestien kalveren, vier pinken, twee schapen, een paard en alle gereedschappen die nodig waren om de landbouw en veeveelt te bedrijven. Tevens – en dit toont aan dat er inmiddels op de grond gebouwd was! – zijn huisraad, inboedel en alle andere roerende goederen die zich bevonden in *het huis en op de hofstede* op No. 57 BK aan de Volgerweg, waar Dirck inwoonde¹⁰. Naar de aard en ouderdom van deze bouwsels kunnen we slechts gissen.

Het is niet aannemelijk dat het hier de huidige Eenhoorn (met 1682 in de gevelsteen) betreft. De locatie daarvan in het kavel en de oorspronkelijke erfindeling tonen een duidelijke gerichtheid op de Middenweg. Als adres wordt in de akte bovendien de Volgerweg genoemd. Eveneens is het niet gelukt exact na te gaan tot welke datum Johanna Simeij het land met de opstallen nog in haar bezit heeft gehad.

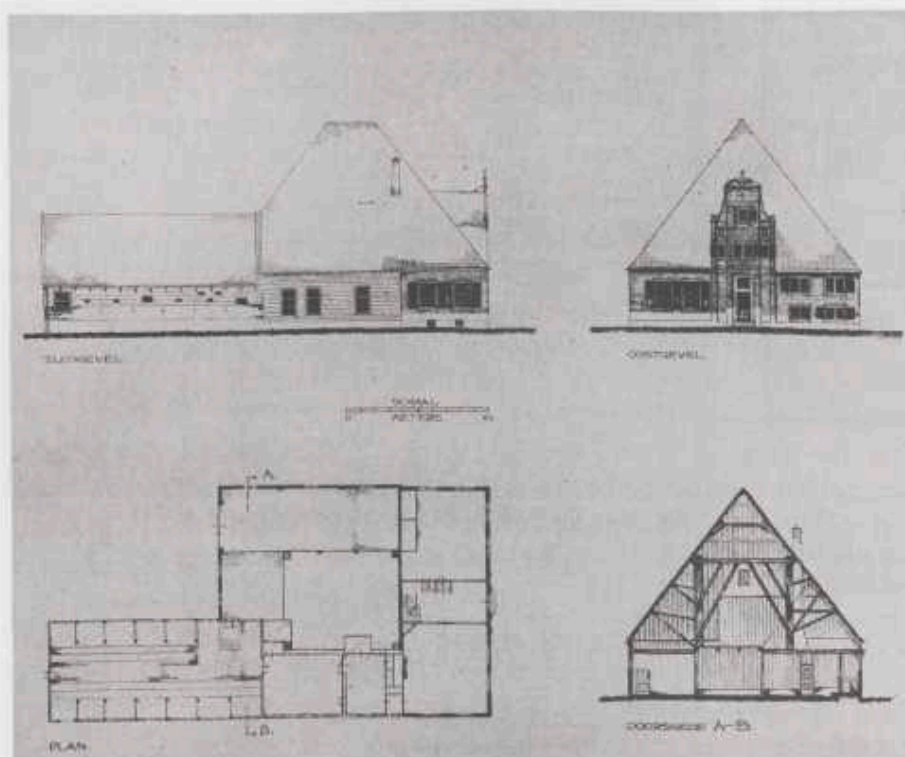
Het eerstvolgende jaar waarin we het perceel met bebouwing weer tegenkomen, is 1689. Op 17 juni werd in de huwelijksvoorwaarden tussen Antonie Houttuyn en Niesje Brouwers overeengekomen, dat, mocht Niesje eerder komen te overlijden dan Anthonie, hij *uijt de goederen van voorsegde toecoomende bruijdt tot een duarije sal genieten en behouden erffelyck en sterffelyck een hofstede ofte plaets met twintigh morgen landt daer aen ende bijgelegen, gelegen in den Beemster op de Middelwegh op de hoeck van den Volgerwegh, geteeckendt op de cavelcaerte no 57, ...*¹¹.

8 Gemeentearchief 's-Hertogenbosch, Archief Hervormde Gemeente, inv. nr. 55, fol. 3v.

9 J. van Oudenhoven, *Een nieuwe ende gantsch vermeerderde Beschrijvinge van de Stadt van s'Hertogen-Bosche*, 's-Hertogenbosch 1670, p. 73 e.v.

10 Streekarchief Waterland, Oud-rechterlijke archieven, Beemster, inv. nr. 4055, fol. 454.

11 Rijksarchief in Noord-Holland, Notariële archieven voor 1842, inv. nr. 559, fol. 29 en 30v.

Afb. 4. Opmetingstekening van De Eenhoorn uit 1948. Tekening door L. Brandts Buys. Rijksdienst v/d Monumentenzorg Zeist.

Voor Niesje was dit haar tweede huwelijk, zij trouwde eerder in 1675 met Hendrick Moutmaecker, schepen van de stad Alkmaar¹².

Het gebouw

Degene die uiteindelijk de huidige Eenhoorn heeft gebouwd moet iemand van welstand zijn geweest. De pronkgevel en de omliggende beplanting hadden de bedoeling de agrarische functie van het gebouw wat op de achtergrond te drukken.

Aan de 17e-eeuwse vorm was in de 16e eeuw een ontwikkeling voorafgegaan. Als resultaat hiervan werd rond 1600 de – eerst apart staande – hooiberging geïntegreerd in de van oorsprong langgerekte Westfriese boerderij voor veegebruik¹³. Deze hooiberging werd een binnen de boerderij centraal gelegen hooivak, waaromheen de koestal, dars, voorhuis en opkamer gegroepeerd waren. Door de grote hoogte van het centrale hooivak ontstond de piramidale vorm, die men naar dit uiterlijk 'stolp' noemt (vgl. afb. 4).

Vanaf de straat bezien domineert een landelijke variant op de Vingboonsgevel.

12. Streekarchief Waterland, Huwelijksintekenboek voor Commissarissen, Purmerend, 31 okt. 1671 - 7 nov. 1681 (gereformeerden).

13. J.J. Schilstra e.a., *De stolp te kijk*, Wogmeer 1978, p. 46-47.

Afb. 5 Voorgevel van De Eenhoorn uit 1949.
Rijksdienst v/d Monumentenzorg
Zeist.

De gevelindeling van Philip en Justus Vingboons, die het einde markeerde van het Hollands Classicisme, strekte velen tot voorbeeld. Vanuit Amsterdam drong dit type door tot in Noord- en Zuid-Holland en Overijssel. De Vingboonsgevels kenmerken zich door de over twee of drie verdiepingen doorlopende pilasters, de rechte halsgevel tussen de versierde klauwstukken en een bekronend fronton op een middenpartij die iets naar voren uitspringt. De gevel van De Eenhoorn is een variant hierop, waarbij het segmentvormig fronton onderbroken wordt door een beeldje van het fabeldier.

Achter de nauwelijks uitgewerkte deur met bovenlicht bevindt zich een halletje. Hiermee zijn we in de heerschapswoning aangeland. Links is de woonkamer, die in verbinding staat met de vroegere boerenwoning. Rechtsaf het trappetje op komen we in de opkamer, die als slaapkamer werd gebruikt. Daaronder ligt de kelder-keuken, van waaruit de dars te bereiken is. Vanuit het halletje kan men ook nog via een spiltrap omhoog en bereikt daarmee een tweede slaapkamer, waarin aan twee zijden de bedsteden nog aanwezig zijn.

De periode Houttuyn

Op 20 maart 1717 maakten Anthonie Houttuyn en zijn vrouw Niesje hun testament op bij notaris Buys te Amsterdam. Hun zoon Nicolaas werd bij deze beschikking een huis met een erf te Edam nagelaten¹⁴. Anthonie was een hooggeplaatst figuur in Edam geweest. We komen hem daar tegen als burgemeester, raad en hoofdofficier. In 1704 was hij eveneens hoogheemraad van de Beemster. De carrière van zijn zoon Nicolaas toont deze functies ook. Na het overlijden van zijn vader kreeg hij De Eenhoorn op 15 februari 1721 in zijn bezit. Andere leden van het geslacht Houttuyn komen regelmatig voor bij transacties met (on)roerend goed in de Beemster.

In 1733 werd voor de verponding de huurprijs van het *plaisirhuys* op f 20 per jaar gesteld. Op hetzelfde bedrag taxeerde men het erachter gelegen boerenhuis inclusief het land. Over elke f 20 moest f 1,13 belasting worden betaald¹⁵.

14 Streekarchief Waterland, Oud-rechterlijke archieven, Beemster, inv. nr. 4058, fol. 130v.

15 Rijksarchief in Noord-Holland, Quohier der Verpondingen 1733, collectie copieën, inv. nr. A537, fol. 31.

Afb. 6 Transportakte betreffende
De Eenhoorn uit 1778.
Archief van P. de Heer Midden-
Beemster.

Na het overlijden van Nicolaas Houttuyn rond 1750 behield zijn weduwe Stijntje Fret De Eenhoorn tot 4 april 1778. Toen verkocht zij het land en de opstallen voor f 13.500. BK 57 bestond toen uit *een buyten, met de huizingen, plantagies en landerijen, te samen groot 20 morgen* (vgl. afb. 6). In dat jaar werden ieder voor 1/3 gedeelte eigenaar: Cornelis Koel, burgemeester en raad van Purmerend, Sijvert van der Burgh, burgemeester van Oosthuizen en Albert Louwen, oud-schepen van Purmerend¹⁶.

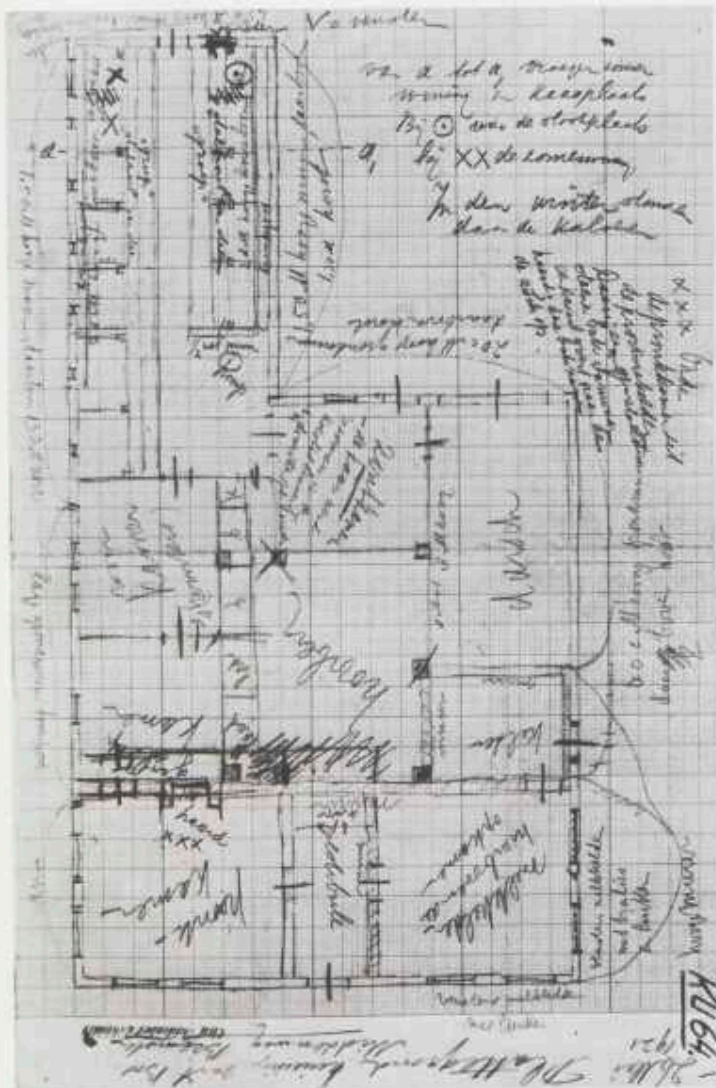
De periode Kluyver

Op 20 maart 1810 werd het huis met erf geveild te Purmerend. Uit het proces-verbaal blijkt, dat BK 57 voor f 10.500 gekocht werd door Jan Oudejans. Toen de zaak op 15 mei getransporteerd werd, bleek hij samen met Arian de Goede, dijkgraaf van het Starnmeer, en Cornelis Boots de *Herenhuysinge* elk voor 1/3 gedeelte in bezit te hebben. Cornelis Boots verkocht zijn gedeelte voor f 3000 aan de twee andere eigenaren op 16 juni 1812. Toen Jan Oudejans vervolgens op 13 mei 1825 overleed, erfde zijn weduwe Neeltje van Baarn zijn aandeel. Samen met Arian de Goede verkocht zij op 30 juli 1825 het geheel voor f 16.000 aan Albert Kluyver¹⁷.

Bij dit laatstgenoemde transport werd het huis 'Toeval' genoemd. In de populaire literatuur komen we ook de namen 'De Toevlucht' en 'De Berg Tabor' tegen. De naam 'De Eenhoorn' werd in Noord-Holland in de 17e eeuw vaak gegeven aan woon- en pakhuizen. Als fabeldier in volksverhalen kan de naam

16 Archief van P. de Heer te Midden-Beemster, transportakte d.d. 4 april 1778.

17 Idem, transportakten d.d. 15 mei 1810 en 30 juli 1825.

Afb. 7 Opmetingstekening van De Eenhoorn uit 1921. Tekening door K. Uilkema. Rijksmuseum voor Volkskunde Arnhem.

dan in verband worden gebracht met de lucratieve handel op Indië. Met zijn hoorn was het dier namelijk in staat vruchtbaar te maken. Aangenomen dat het beeldje van dit dier in 1682 in het fronton werd geplaatst, dan past dit geheel in deze traditie en kan de naam De Eenhoorn als oorspronkelijk worden beschouwd.

De naam kan echter ook in relatie staan met het stadswapen van de plaats Hoorn, waar de familie Houttuyn oorspronkelijk vandaan kwam. Verder komt de familienaam Eenhoorn veelvuldig voor in archieven met betrekking tot de Beemster. In het begin van de 19e eeuw pachtte zelfs een zekere Gerbrand Eenhoorn de boerderij. Vanaf het begin van de 20e eeuw is er steeds sprake van de naam De Eenhoorn.

Tot november 1946 zou De Eenhoorn in het bezit zijn van het bekende Zaanse geslacht Kluyver. De Zaanstreek dankte haar rijkdom aan het toepassen van de windenergie bij de bereiding en bewerking van papier, olie, verf, run en hennep. Albert Jan Kluyver (1764-1836) was verhandelaar te Koog aan de Zaan. Wanneer we zijn nalatenschap bezien, realiseren we ons pas welk een bezit was

Afb. 8 Alida jr, Alida en Jacoba, Pieter en Trien de Heer onder de noteboom in 1941. Op de foto is duidelijk te zien, dat de stenen muur van de stal hoger was dan nu, terwijl er nog geen deur is op de plaats waar hier de twee ramen zitten. Hierachter was een grote woonkamer.

opgebouwd in de glorie-dagen van de olie- en verfindustrie. Zo bezat hij 5 verfmolens, 11 huizen met erven en schuren, 13 stukken land, een pelmolen, zaadpakhuis, metaalgieterij, 5 grafsteden, obligaties, goud, zilver, paarden met rijtuigen en arresleden. Totaal getaxeerd op f 209.546,10. Op de lijst der nalatenschap uit 1836 stond ook: *Een huismanswoning genaamd Toeval met bijbehoren, Sectie G. No. 79-91 in de Beemster aan de Middenweg gekocht van Arian de Goede, 30 juli 1825.* Het werd getaxeerd op f 13.000¹⁸.

Via Alberts twee zonen Jan en Jacobus kreeg zijn kleinzoon Albert op 11 maart 1854 de gehele boerderij in zijn bezit. Deze werd nu op f 18.000 getaxeerd. Hij was getrouwd met Grietje Stuurman en van beroep olieslager en gerstpeller te Koog aan de Zaan. Uit dit huwelijk werden zeven kinderen geboren. Albert overleed op 67-jarige leeftijd op 5 januari 1888. Zijn dochter Grietje was 25 jaar oud toen ze in dat jaar de boerderij samen met wat huisraad, vier percelen land elders en het pakhuis 'De Nieuwe Schuur' te Koog aan de Zaan in haar bezit kreeg. Zij behield De Eenhoorn in eigendom tot haar dood op 19 juli 1944. Grietje heeft zich weinig om haar bezit bekommerd. Ze woonde afwisselend in 's-Gravenhage en Hilversum en bracht zelden een bezoek aan de Beemster. De boerderij werd verpacht en had een puur agrarische functie (vgl. afb. 7).

Het vervolg in de twintigste eeuw

Over de pachters van het goed is weinig bekend. Van 1862 tot en met 1923 woonden er drie generaties Bos, waarvan het gezinshoofd steeds Arie heette. Als hun beroep staat hoofdveehouder en warmoezier vermeld. Van 1916 tot en met 1923 woonde in de kelder ook nog Jacob Wijnstra, een knecht. In 1921 werd de tekening in afb. 7 gemaakt. Het toont duidelijk de wijze waarop het huis bewoond werd. De pachter woonde in de winter in de ruimte tussen de pronkkamer en de koestaart. De koeien stonden dan op stal. In de zomer, wanneer het vee buiten stond, werd het uiteinde van de koestaart bewoond; er werd daar ook gekookt. De twee grotere vensters zorgden voor het licht. De pronkkamer werd niet gebruikt, terwijl de opkamer ter beschikking van de eigenaar bleef.

Van oktober 1923 tot juni 1932 werden de boerderij en het land afzonderlijk verhuurd. In deze periode bewoonden Willem en Maartje de Geus De Eenhoorn. Willem was burgemeester van Midden-Beemster tot zijn dood in 1932. Zijn vrouw vertrok spoedig daarna naar 's-Gravenhage. Na haar vertrek kwam Gerard Schoenmaker er te wonen. Hij was op 31 maart 1900 geboren als zoon

18 P.N.J. Kluyver, *Familieboek Kluyver*, nr. 60, s.l. 1948, p. 14.

Afb. 9 Het gebruik van de oude dars in 1940. Archief van P. de Heer Midden-Beemster.

Afb. 10 Deurtje aan de noordkant van de dars in 1940. Bij de verbouwing in dit jaar werd het deurtje dichtgemetseld.

Rechts is nog een stuk van een oude regenput te zien. Archief van P. de Heer Midden-Beemster.

van Klaas Schoenmaker, die ook veehouder was op de Middenweg¹⁹. Daar het voor Gerard moeilijk was om rond te komen, hield hij er aan de voorkant van het gebouw een theetuin op na waar zijn vrouw de bezoekers thee verkocht. De boerderij stond toen al in een boekje van de VVV. Verder verhuurde hij twee stukjes land, stelde porcelein van een antiquair ten toon en verkocht prentbriefkaarten. Blijkbaar was dit alles toch niet zo lonend want in december 1933 vertrok Gerard naar Haarlem, de stad waar zijn vrouw oorspronkelijk vandaan kwam.

Vanaf 9 april 1934 bewoonden Pieter de Heer en zijn gezin de boerderij²⁰ (vgl. afb. 8). Hij pachtte, via een rentmeester, het hele huis van Grietje Kluyver. In de periode 1944-1946 pachtte hij van haar broer en mejuffrouw P. E. Vogel, die De Eenhoorn erfden. De pacht, f 65 per morgen per jaar, werd in augustus en december betaald. Hij zou de eigenaresse slechts één maal op De Eenhoorn ontmoeten. In de periode dat De Heer nog pachtte, behoeftde voor haar het voorhuis dan ook niet vrij te blijven.

De indeling van de ruimten achter de oorspronkelijke heerschapswoning was wel anders dan tegenwoordig. Vanuit de grote voorkamer kwam men, via een klein hokje over een luik naar de kelder, in een klein kamertje met één raam. Dit kamertje werd door een muur gescheiden van een grote woonkamer met twee ramen. Onder genoemde voorkamer (de pronkkamer) was een kelder met plavuizen vloer. In verband met de tocht werd deze kelder dichtgestort. De tijdelijke knechten, die in het seizoen meehielpen, sliepen in één van de drie bedsteden die in de kleine – en grote woonkamer waren (vgl. afb. 12). De huidige kelder-keuken onder de opkamer werd gebruikt voor opslag van

19 Archief Gemeente Beemster, Persoonsregister, Gezinskaarten, delen 7 en 20.

20 P. de Heer, *Gegevens met betrekking tot de 20ste eeuw uit interview met —*, Midden-Beemster, 28 dec. 1978.

Afb. 11 Wederopbouw na een algehele afbraak in 1959. Archief van P. de Heer Midden-Beemster.

vruchten. Totdat de kinderen uit huis gingen, sliepen zij in de opkamer, die met board in drie gedeeltes was gescheiden. Pieter en Alida de Heer sliepen in de kamer aan de voorkant op de eerste verdieping. Een hokje dat als toilet diende stond buiten, aangesloten op de giersloot (vgl. afb. 9).

De Heer begon, in verband met de crisisjaren, in een moeilijke tijd. *Als het jaar om was en je kwam rond, dan kon je je handen dichtknijpen.* Over het algemeen kon hij wel rondkomen. Op 15 ha grasland konden achttien à twintig koeien grazen. Er werd weinig krachtvoer bijgevoerd. Tegenwoordig kunnen twee maal zoveel koeien op dit stuk land. Met behulp van een paard werd aan een touw, via een katrol, het hooi omhoog getakeld in het hooivak. Vlak vóór de oorlog werd dit door een jakobs ladder overgenomen. Deze werd samen met een collega gekocht en gebruikt.

Door de toenemende mechanisering van het bedrijf werden de paarden vervangen door machines. De paardenstalling werd in 1940 een bijkeuken (vgl. afb. 10). In de zomer woonde daar nog wel eens een seizoenarbeider. Zelf bezat De Heer toen ook al machines, zoals een schudder, cyclemaaier, maaimachine en een 24 pk Ford tractor.

In 1938 vroeg de rentmeester van Grietje Kluyver aan Monumentenzorg of De Eenhoorn op de monumentenlijst kon worden geplaatst. Een jaar later maakte hij melding van een slecht bewoonbare toestand. Vanaf 1947 (Pieter de Heer had de boerderij en het land een half jaar geleden voor f 44.000 van de erven van Grietje gekocht) werd er met Monumentenzorg gecorrespondeerd over herstel van het toegangshek, dat aan de straatkant op een dam in de sloot stond. Ook de dam zelf was kapot. De Heer heeft gedurende twee jaar alle vracht vóór de brug van de wagens afgeladen, overgedragen en weer opgeladen. Met de restauratie, die in 1955 gereed kwam, waren de architecten C. W. Roijaards en Y. Kok betrokken. Deze architecten hadden ook de leiding over de restauratie van De Eenhoorn, die enkele jaren daarna aanving. In mei 1959 kreeg Roijaards onenigheid met Monumentenzorg omdat hij, zonder toestemming, al met de werkzaamheden was begonnen. Op 12 oktober meldde Pieter de Heer dat de restauratie gestart was. De koestaart was toen al geheel vernieuwd zoals afb. 11, een foto uit september, toont.

De restauratie was op f 77.000 begroot, maar kostte uiteindelijk het dubbele²¹.

21 Archief Monumentenzorg, Oud Archief, G. Midden-Beemster, Eenhoorn.

Afb. 12 Een voormalige bedstede
in 1981.

Foto: F. van Dissel Amsterdam.

Naast herstel en vernieuwing van de woning werden er ook veranderingen aangebracht. De belangrijkste wijziging betrof de zuidzijde. De kleine- en grote woonkamer met de bedsteden werden verbouwd tot een grote keuken en een hal met toilet en douche. De drie bedsteden, waarin in het begin van deze eeuw nog seizoenarbeiders logeerden, werden verbouwd tot kastruimtes. In de gevel werden de ramen verplaatst en een deur toegevoegd.

Het erf in de directe omgeving van het huis is in de loop der tijd ook erg veranderd. Rondom de oude hereboerderijen bestond het erf uit een aantal duidelijk te onderscheiden elementen. Meestal, ook bij De Eenhoorn, was er naast het huis een boomgaard, al of niet gecombineerd met een moestuin, omgeven door een sloot. Het eigenlijke binnenerf vormde weer een apart eiland, hetgeen tevens het geval was bij de kalverweide²². Evenwijdig aan de lange zuidgevel van De Eenhoorn liep een windsingel van opgaand geboomte en laag elzenhout. Vóór de Tweede Wereldoorlog werd de boerderij praktisch geheel aan het zicht onttrokken door de bomen. Voor de gevel stond een dikke esdoorn temidden van hulst. De meeste bomen zijn weg, gevallen door de iepziekte of het knagen van de schapen. Aan de noordzijde huist nog wel een beschermde reigerkolonie in de resterende bossages.

Bij de verkoop in februari 1975 werd het huis met twee ha erf afgesplitst van de rest van het land. Dit land is tot op heden in het bezit van Pieter de Heer, die nog steeds elke dag de koeien en schapen inspecteert. Door de nieuwe eigenaar van De Eenhoorn, Constant Boissevain, kwam het bezit weer in Amsterdamse

²² J.T.P. Bijhouwer, *Nederlandse tuinen en buitenplaatsen*, Amsterdam 1943, p. 121 e.v.

handen terug. Hoewel recreatief genoeg zeker een rol speelde, werd de boerderij volledig bewoond en werden op het erf en de boomgaard schapen en paarden gehouden.

Deze commissionair in effecten heeft echter met name het woongenot, door onderhoud, restauratie en aanbouw, kwalitatief enorm verbeterd. Op de eerste verdieping werd een bad- en logeerkamer bijgebouwd. Deze badkamer is nu ook via een trap vanuit de opkamer bereikbaar. Verder werd de kelder-keuken onder de opkamer tot een moderne keuken verbouwd, waarbij tevens het tegeltableau op de oude stookplaats gerestaureerd werd.

Op 1 oktober 1981 werd De Eenhoorn verkocht aan de heer E. J. van der Molen. Met deze Zaankanter, directeur van diverse bedrijven in binnen- en buitenland, komt er een voortzetting op de periode Kluyver. De monumentaliteit van het gebouw en het genoeg van het buitenwonen zijn voor de nieuwe eigenaar en zijn vrouw Elisabeth de Boer de belangrijkste drijfveren geweest om tot aankoop over te gaan.

Het verhaal van de geschiedenis van De Eenhoorn zal worden voortgezet. De toekomst kan optimistisch tegemoet worden gezien. Geldbelegging en buitenleven bleef voor de eigenaars de belangrijkste reden om de grond en het huis te bezitten. Het bezit legt echter een zware verantwoordelijkheid op hun schouders. De Eenhoorn is het oudste en mooiste overgebleven monument in de Beemster, dat herinnert aan een rijk verleden. Tegelijkertijd is het één van de belangrijkste trekpleisters, die deze droogmakerij uit de anonimiteit haalt. Niet alleen uit eigenbelang zal dus het gebouw, binnen de mogelijkheden die de Monumentenwet biedt, onderhouden en gekoesterd moeten worden.